

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 330.15:502.33

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/25.19>

Штик Ю.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та бізнес-технологій
Національний авіаційний університет

Семенова Д.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та бізнес-технологій
Національний авіаційний університет

Миронович Є.О.

магістр
Національний авіаційний університет

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Пильна увага світової спільноти до незадовільного стану екологічних проблем потребує визначення економічних механізмів та інструментів формування екологічної політики, оскільки охорона навколишнього середовища є важливим фактором економічної стабільності країни. Основою справляння екологічного податку є компенсація підприємствам негативного впливу на навколишнє середовище внаслідок їх господарської діяльності. Метою статті є узагальнення теоретико-методологічних засад екологічного оподаткування, виявлення його основних елементів та особливостей в умовах сталого розвитку України. Результатами дослідження є визначення економічної сутності екологічних податків, аналіз взаємозв'язку між викидами та надходженнями екологічного податку до державного бюджету, порівняння чинної української системи екологічного податку зі світовим досвідом, пропозиції щодо шляхів вдосконалення існуючої системи екологічного оподаткування України.

Ключові слова: екологічне оподаткування, екологічний податок, екосистемні послуги, сталий розвиток, державне стимулювання.

Постановка проблеми. В останні десятиліття екологія стала новим фактором виробництва у світовій економіці, що пов'язано з усвідомленням необхідності раціонального та ефективного використання природних ресурсів та зменшення викидів забруднюючих речовин. Одним із основних шляхів вирішення цього є вплив держави на економіку природокористування. В умовах сталого розвитку використовуваним методом державного стимулювання екологізації є впровадження системи екологічних податків і платежів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені та фахівці, такі як: О.О. Вікліч, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогонцов, В.С. Міщенко, Л.Б. Шостак, В.Я. Шевчук, З.В. Герасимчук, В.П. Пладень, Л.Г. Мельник, М.К. Шапочка, А.Г. Тихонов, О.В. Грянник, В.П. Феденко, В.М. Терехобчук та ін., займалися питанням проблем раціонального природокористування та присвятили цьому свої праці. У цих дослідженнях визначено економіко-правову сутність поняття екологічного податку, проаналізовано особливості справляння екологічного податку, проаналізовано міжнародний досвід екологічного податку та наведено шлях реформування екологічного податку в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення теоретико-методологічних засад екологічного оподаткування, виявлення його основних елементів та особливостей в умовах сталого розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне вирішення екологічних проблем пов'язане із застосуванням державою правових, адміністративних та фінансово-економічних інструментів впливу. Як відомо, фіскально-економічні важелі (податки, штрафи, пені, пільги) є основою стимулювання природоохоронної діяльності в будь-якій країні світу як шляхом накопичення фінансових ресурсів так і шляхом сплати екологічних податків, шляхом запобігання шкідливому впливу на навколишнє природне середовище у зв'язку з необхідністю їх сплати [1].

Екологічний податок – це встановлений державою податок, який сплачується з фактичного обсягу різноманітних викидів, скидів і відходів, що потрапляють у навколишнє середовище. Екологічні податки – це інструменти впливу на діяльність суб'єктів господарювання з метою охорони довкілля, зменшення шкідливого впливу та стимулювання суб'єктів господарювання до зменшення забруднення навколишнього середовища. Однак із збільшенням ставок екологіч-

ного податку економічні стимули для забруднювачів недостатні, щоб спонукати їх до скорочення викидів, скидів та розміщення відходів [1].

Основними причинами екологічних проблем в Україні є:

- існуюча національна система управління у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- зношеність основних фондів промислової та транспортної інфраструктури;
- недостатнє суспільне усвідомлення пріоритетів захисту навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку;
- недотримання вимог природоохоронного законодавства [2].

Економічна сутність екологічного податку відображається в таких функціях:

- 1) регулювання (охорона навколишнього середовища) – основна функція податку полягає в стимулюванні держави до сприятливо низьких рівнів викидів і відходів;
- 2) фіскальна – забезпечення доходів державного бюджету є другорядною функцією, оскільки цей податок займає незначну частку в структурі доходів [3].

Дослідження ефективності українського екологічного податку передбачає аналіз його функціональної ефективності, а саме:

- дослідження динаміки викидів (аналіз регуляторних функцій);
- дослідження обсягу доходів Державного бюджету України (аналіз фіскальної функції) [4].

Можна визначити перелік основних завдань екологічного податку:

- цільове фінансування, коли сплачені екологічні податки акумулюються у вигляді окремого екологічного бюджету, кошти якого спрямовуються за цільовим призначенням;
- стимулювання підприємств до впровадження інноваційних технологій для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, що дозволить збільшити субсидії на обов'язкові платежі;
- інституційний розвиток для підвищення ефективності національного управління у сфері охорони навколишнього середовища та вдосконалення внутрішньої політики, спрямованої на скорочення викидів та/або збільшення поглинання (наприклад, парникових газів);
- формування та оновлення ставок податків за видами відповідно до кліматичних умов та рівня забруднення країни [5].

Справляння екоподатку регламентується статтями 240-250 розділу VIII Податкового кодексу. Відповідно до ст. 240 Податкового кодексу України, платниками екологічного податку є:

- суб'єкти господарювання;

- юридичні особи, які не здійснюють господарську (підприємницьку) діяльність;

- бюджетні установи;
- громадські й інші підприємства, установи й організації; постійні представництва нерезидентів, зокрема ті, які виконують агентські (представницькі) функції щодо таких нерезидентів або їхніх засновників [6].

Природоохоронні податки, збори та платежі, які регламентовані Податковим кодексом України (Розділ VIII) є обов'язковими для діяльності з використанням природних ресурсів. У разі не своєчасного подання податкової декларації статтею 120 ПКУ передбачені такі штрафні санкції:

- накладення штрафу в розмірі 170 гривень, за кожне таке неподання або несвоєчасне подання;
- кожен наступний накладається штраф в розмірі 1020 гривень за кожне таке неподання або несвоєчасне подання [6].

В Україні зараз діють такі види екологічних податків:

- екологічні податки, що сплачуються за забруднюючі речовини, що викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (без урахування викидів CO₂ в атмосферу);
- скидання забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;
- доходи від розміщення відходів на спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах, за винятком розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;
- екологічного податку їх виробниками за утворення радіоактивних відходів (у тому числі тих, що накопичилися) та/або за тимчасове зберігання радіоактивних відходів поза строком, визначеним особливими умовами ліцензії;
- екологічний податок, що сплачується за викиди CO₂ стаціонарними джерелами в атмосферу [7].

Надходження від екологічного податку в державний бюджет України можна класифікувати таким способом [8] (табл. 1).

На сьогодні в Україні не створено ефективної моделі екологічного податку, що можна пояснити постійною зміною механізму та співвідношення розподілу надходжень екологічного податку між державним та місцевими бюджетами, але екологічний податок сплачується. Аналітика сплат екологічних податків наведено на рис. 1 [9].

В Україні підприємства мають сплачувати спеціальний податок за те, що забруднюють довкілля. Чим більше шкідливих речовин викидається в атмосферу чи воду, тим вищий податок. Перелік підприємств, які сплачували екоподатки до держбюджету України, можна переглянути в табл. 2 [10].

Дивлячись на рисунок 1, можна сказати, що найбільше надходжень до бюджету України йде за екопо-

Таблиця 1 – Класифікація доходів бюджету від екологічного податку 2021 р.

Вид доходу бюджету	Сплачено, грн.
Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря	2 072 791 950
Надходження від розміщення відходів	1 129 485 970
Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю	1 047 220 750
Екологічний податок за утворення та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів	1 035 537 400
Надходження від скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти	150 530 140

Джерело: [3]

Рисунок 1 – Історія сплат екоподатків 2019–2021 рр. (млрд грн)

Джерело: [9]

датки за викиди в атмосферне повітря – в 2019 році вони склали 2,47 млрд грн, в 2021 році зменшились до 2,07 млрд грн. Найменше становлять сплати від скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти – 0,15 млрд грн в 2019–2021 рр. Надходження від розміщення відходів мають майже однакові показники – в 2019 р. 1,02 млрд грн, в 2020 р. – 1,05 млрд грн, в 2021 р. – 1,13 млрд грн. Екоподаток за утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів за період 2019–2021 рр. в середньому становить

1,04 млрд грн. Екоподаток за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю в 2019 р. мав показник 0,84 млрд грн, в 2021 р. показник піднявся до 1,05 млрд грн.

Аналізуючи таблицю 1, можна сказати, що по кількості підприємств, які сплачують екоподатки, лідирує Дніпропетровська область, де загалом за 2021 р. було сплачено 587 217 260 грн. Найбільше коштів було сплачено підприємством Київської області ДП «НАЕК «Енергоатом», а саме – 1 037 006 260 грн.

Таблиця 2 – Топ-10 підприємств-платників екологічних податків за 2021 р.

Платник екоподатків	Сплачено, грн.
ДП «НАЕК «ЕНЕРГОАТОМ» Місце реєстрації: місто Київ	1 037 006 260
АТ «ДТЕК ЗАХІДЕНЕРГО» Місце реєстрації: Львівська область	686 689 900
ПАТ «ЦЕНТРЕНЕРГО» Місце реєстрації: місто Київ	506 121 840
АТ «ДТЕК ДНІПРОЕНЕРГО» Місце реєстрації: Запорізька область	393 511 400
ТОВ «ДТЕК СХІДЕНЕРГО» Місце реєстрації: Донецька область	372 896 360
ПАТ «АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ» Місце реєстрації: Дніпропетровська область	339 485 030
ПРАТ «ММК ІМ. ІЛІЧА» Місце реєстрації: Донецька область	236 697 590
ПРАТ «ПІВНІГЗК» Місце реєстрації: Дніпропетровська область	148 112 080
ПРАТ «ПОЛТАВСЬКИЙ ГЗК» Місце реєстрації: Полтавська область	139 436 910
ПРАТ «ІНГЗК» Місце реєстрації: Дніпропетровська область	99 620 150

Джерело: [10]

Висновки. Отже, в умовах сталого розвитку одним із найефективніших інструментів підтримки екологічної рівноваги є стягнення екологічних податків. Основною метою системи екологічного оподаткування є сприяння раціональному природокористуванню. В Україні основним елементом системи є екологічні податки, екологічну функцію також опосередковано виконують рентні

платежі та окремі види акцизів. Введення екологічного податку та платежів за екосистемні послуги є кроком до раціонального використання ресурсів, стимулювання платників податків до скорочення викидів та скидів забруднюючих речовин, модернізації господарської діяльності з метою впровадження екологічно чистих технологій в умовах сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Булавинець В.М. Екологічне оподаткування як інструмент зелених фінансів. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. С. 3–4.
2. Ходаківський А.В. Сучасний стан екологічного оподаткування в Україні. Інноваційний ресурс соціально-економічного розвитку України. Збірник доповідей 84-ї наукової конференції студентів КНЕУ 24 квітня – 23 травня 2017 р. С. 95–98.
3. Нікола С.О., Гусев А.О. Екологічне оподаткування як інструмент державного впливу на економіку природокористування. *Держава і регіони. Серія : економіка та підприємництво*. 2020. № 4 (115). С. 108–111.
4. Захаркіна Л.С., Новіков В.М. Екологічне оподаткування в Україні: перспективи удосконалення на основі зарубіжного досвіду. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2020. № 4. С. 121–130.
5. Самусевич Я.В., Солодуха М.В., Теницька І.А. Дослідження впливу екологічних податків на показники сталого розвитку суспільства. *Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища*. 2017. № 13. С. 938–945.
6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Сотник О.О., Авраменко Н.Л. Сучасний стан екологічного оподаткування в Україні. Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, Ірпінь, 12-20 листопада 2018 р. С. 169–172.
8. Як поповнився держбюджет України коштом екоподатку. Інфографіка. Новини екології України та світу. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekopodatok-v-ukraini-hto-za-shho-ta-skilki-splachuvav-u-2021-roci/>
9. Екологічні податки України: історія щодо сплати до Зведеного бюджету України по платниках – суб'єктах природних монополій та платників рентної плати за користування надрами. URL: <https://www.saveecobot.com/analytics/ecotaxes>
10. Екоподаток в Україні: хто, за що та скільки сплачував у 2021 році? Новини екології України та світу. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekopodatok-v-ukraini-hto-za-shho-ta-skilki-splachuvav-u-2021-roci/>

References:

1. Bulavynets V.M. (2020) Ekologichne opodatkuvannya yak instrument zelenykh finansiv [Environmental taxation as a tool of green finance]. *Electronic scientific publication "Efficient Economy"*, no. 12, pp. 3–4.
2. Khodakivskyi A.V. (2017) Suchasny stan ekologichnoho opodatkuvannya v Ukrayini [The current state of environmental taxation in Ukraine]. *Innovative resource of socio-economic development of Ukraine. Collection of reports of the 84th scientific conference of KNEU students, April 24 – May 23*, pp. 95–98.
3. Nikola S.O., Gusev A.O. (2020) Ekologichne opodatkuvannya yak instrument derzhavnoho vplyvu na ekonomiku pryrodokorystuvannya [Ecological taxation as a tool of state influence on the economy of nature use]. *Country and regions. Series: economy and entrepreneurship*, no. 4, pp. 108–111.
4. Zakharkina L.S., Novikov V.M. (2020) Ekologichne opodatkuvannya v Ukrayini: perspektyvy udoskonalennya na osnovi zarubizhnogo dosvidu [Environmental taxation in Ukraine: prospects for improvement based on foreign experience]. *Bulletin of Sumy State University. Series "Economics"*, no. 4, pp. 121–130.
5. Samusevych Y.V., Solodukha M.V., Tenytska I.A. (2017) Doslidzhennya vplyvu ekologichnykh podatkov na pokaznyky staloho rozvytku suspil'stva [Study of the influence of environmental taxes on indicators of sustainable development of society]. *Economics of nature use and environmental protection*, no. 13, pp. 938–945.
6. Tax Code of Ukraine dated December 2, 2010. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed 29 October 2022);
7. Sotnyk O.O., Avramenko N.L. (2018) Suchasny stan ekologichnoho opodatkuvannya v Ukrayini [The current state of environmental taxation in Ukraine]. *Technogenic and ecological safety of Ukraine: state and development prospects: materials of the 8th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference, Irpin, November 12-20*, pp. 169–172.
8. How the state budget of Ukraine was replenished at the expense of the eco-tax. Infographics. News of ecology of Ukraine and the world. Available at: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekopodatok-v-ukraini-hto-za-shho-ta-skilki-splachuvav-u-2021-roci/> (accessed 29 October 2022);
9. Environmental taxes of Ukraine: a history of payments to the Consolidated Budget of Ukraine by payers – subjects of natural monopolies and payers of rent for the use of subsoil. Available at: <https://www.saveecobot.com/analytics/ecotaxes> (accessed 29 October 2022);
10. Eco-tax in Ukraine: who paid, for what and how much in 2021? News of ecology of Ukraine and the world. Available at: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekopodatok-v-ukraini-hto-za-shho-ta-skilki-splachuvav-u-2021-roci/> (accessed 29 October 2022).

Shtyk Yuliia, Semenova Darya, Myronovych Elizaveta
National Aviation University

ENVIRONMENTAL TAXATION IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The global community's close attention to the unsatisfactory state of environmental problems requires the determination of economic mechanisms and tools for the formation of environmental policy, since environmental protection is an important factor in the country's economic stability. The basis of environmental tax is compensation to enterprises for the negative impact on the environment as a result of their economic activity. The purpose of the article is to generalize the theoretical and methodological principles of environmental taxation, to identify its main elements and features in the conditions of sustainable development of Ukraine. The results of the study are the determination of the economic essence of environmental taxes, the analysis of the relationship between emissions and receipts of environmental tax to the state budget, a comparison of the current Ukrainian environmental tax system with world experience, proposals for ways to improve the existing system of environmental taxation of Ukraine. To date, Ukraine has not created an effective model of environmental tax, which can be explained by the constant change in the mechanism and ratio of the distribution of environmental tax revenues between the state and local budgets, but the environmental tax is paid. In terms of sustainable development, one of the most effective tools for maintaining ecological balance is the collection of environmental taxes. The main goal of the environmental taxation system is to promote rational use of nature. In Ukraine, companies have to pay a special tax for polluting the environment. The more harmful substances are released into the atmosphere or water, the higher the tax. In Ukraine, the main element of the system is environmental taxes, the environmental function is also indirectly performed by rent payments and certain types of excise taxes. The introduction of environmental tax and payments for ecosystem services is a step towards rational use of resources, stimulation of taxpayers to reduce emissions and discharges of pollutants, modernization of economic activity with the aim of introducing environmentally friendly technologies in conditions of sustainable development.

Key words: environmental taxation, environmental tax, ecosystem services, sustainable development, state incentives.

JEL classification: H23, O13, P28, P32, P42